

Sens życia młodzieży maturalnej Sandomierza

Urszula Bąk

Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Sandomierzu-Mokoszynie*

Streszczenie: Analiza materiału empirycznego uzyskanego w wyniku badań przeprowadzonych przez autorkę w Sandomierzu wykazała, że młodzież klas maturalnych cechuje wysoki poziom ogólnego zadowolenia z życia. Zagadnienie sensu życia stanowi dla niej żywy i ważny problem. Młodzież często o nim rozmyśla i wyraża w zasadzie pozytywny stosunek do życia. Można postawić tezę, że dość powszechne zadowolenie utrwała poczucie sensu istnienia, a sens jest warunkiem szczęścia pojmowanego jako zadowolenie. Wśród wartości mających rangę sukcesu naczelną rolę zajmuje szczęście rodzinne. Zdecydowana większość badanych skłonna jest udanemu życiu rodzinnemu i osobistemu podporządkować satysfakcjonującą i dobrze płatną pracę oraz zdobycie wysokiego wykształcenia gwarantującego dobrą pracę. W hierarchii pięciu najważniejszych celów nadających życiu sens determinujące znaczenie przypisano miłości. Ta wartość łączy się ze szczęśliwą rodziną, w której są dzieci, a posiadana praca zapewnia bezpieczeństwo finansowe. Co trzeci badany jako determinantę poczucia sensu wskazuje głęboką wiarę (tyle samo osób zadeklarowało posiadanie głębokiej wiary). Wśród spraw bardzo ważnych rodzina, przyjaciele i znajomi, a także praca zyskały wyższą rangę niż religia. W kontekście celu ostatecznego szczęście rodzinne jest dwukrotnie częściej wskazywane niż wiara w Boga i zbawienie duszy. Preferowane cele mają częściej charakter wartości indywidualnych niż społecznych, częściej wartości codziennych niż religijnych, częściej konkretnych niż ogólnych. Młodzież ceni sobie ustabilizowane życie dzięki posiadanej pracy oraz afirmuje związki osobowe i kontakty międzyludzkie. Wyniki badań socjologicznych nie dają wprawdzie całościowego obrazu poglądów młodzieży maturalnej Sandomierza na sens życia, ale wskazują na kilka istotnych aspektów, świadczących o jego ugruntowanym poczuciu.

Słowa kluczowe: sens życia, sukces, wartości.

Problematyka sensu życia jest ściśle związana z byciem i doświadczeniami człowieka w wymiarze indywidualnym i społecznym. Socjologia postrzega sens życia jako zjawisko społeczne, empiryczne, odnoszące się do treści poznawczych, emocjonalno-oceniających oraz dążeń i celów. Socjolog mówi o sensie życia jako czymś charakterystycznym dla życia jednostki, pewnej grupy ludzi lub różnorodnych małych i dużych grup społecznych w świetle uznawanych wartości, stawianych celów lub preferowanych stylów bycia. Sens życia przeżywany jest indywidualnie i społecznie w codziennych sytuacjach życiowych oraz w perspektywie całego życia.

Odkrywanie sensu życia jest wielorako uwarunkowane przez konteksty historyczne, kulturowe oraz społeczne. Janusz Mariański twierdzi, że warunki społeczne mogą modyfikować zarówno potrzebę sensu egzystencji, jak i sposoby jego zaspokajania. Człowiek nie potrafi stwarzać go sam, kształtuje się on w komunikacji, interakcji z innymi osobami (Konieczny, 2013, s. 100). W tym rozumieniu sens życia ujmowany jest jako fakt społeczny.

* urszula_bak@vp.pl

Problem celu – sensu ludzkiego życia jest problemem realnym. Uwyrażnia się on w życiu pojedynczego człowieka jako założenie leżące u podstaw jego światopoglądu, a także jako założenie życia społecznego. [...] Problem ostatecznego celu ludzkiego życia jest określany mianem problemu egzystencjalnego, czyli problemu, który jest człowiekowi zadany wraz z jego naturą (Kiereś, 2015, s. 228-229).

W perspektywie socjologicznej sens życia można pojmować jako swoistą sferę percepcji, przeżyć, ocen, indywidualnych dążeń życiowych i działań ludzkich związanych z pozytywną akceptacją życia, uporządkowanych według jakiejś hierarchii celów i wartości, których podłożem są indywidualne preferencje i wybory oraz szeroko rozumiana komunikacja międzyosobowa, będąca współdziałaniem i interakcją (Mariański, 2013, s. 47). Marian Przełęcki podkreśla, że „pojęcie sensu życia związane jest nierozdzielnie z pojęciem wartości, co więcej, w pewnych swych zastosowaniach do pojęcia wartości po prostu się sprowadza” (Przełęcki, 1981, s. 73). Neil J. Smelser twierdzi, że „najogólniejszy komponent działania społecznego zawiera się w systemie wartości” (Smelser, 2006, s. 209).

Przyjęto założenie, że wartości i sens życia są w stosunku do siebie komplementarne. Zinstytucjonalizowane w społeczeństwie wartości i normy są zinternalizowane w osobowości jego członków, stając się kryteriami wyboru celów życiowych oraz ocen działań społecznych.

Sens życia jest pojęciem szerokim i na tyle niejasnym, że jego zoperacjonalizowanie uwarunkowane jest przyjętym podejściem badawczym. W niniejszym opracowaniu przyjęto koncepcję aksjologiczną, według której sens jest kształtowany zgodnie z wartościami.

Wartości nadające sens życiu nie muszą być natury metafizycznej, religijnej ani osobisto-etycznej. Mogą to być bliższe cele życiowe, środki do czegoś innego, ale o treści usensowiającej życie (Konieczny, 2013, s. 99).

W fazie przejścia od młodości do wieku dojrzałego zagadnienia sensu życia nabierają szczególnego znaczenia i są przeżywane niezwykle intensywnie. „Zagadnienia te wydają się ważne nie tylko z punktu widzenia teoretycznego, lecz przede wszystkim praktycznego. Poznanie i odpowiednie kształtowanie wartości, planów życiowych, a co za tym idzie, sensu życia młodzieży ma istotne znaczenie dla jakości życia i samodzielnego funkcjonowania w społeczeństwie” (Meissner-Łozińska, 2011, s. 8).

Zbadanie stanu świadomości społecznej młodzieży w zakresie odczuwanego sensu życia jest interesujące, ponieważ współczesny kontekst kulturowy nie ułatwia odnajdywania wiarygodnej odpowiedzi na pytanie o sens ludzkiej egzystencji.

W kontekście zaznaczających się wyraźnie tendencji do relatywizmu moralnego podjęto próbę zbadania, jakie wartości są ważne i nadają sens życiu młodzieży Sandomierza. Radykalny pluralizm czasów ponowoczesnych ujawnia się nie tylko na płaszczyźnie moralnej, dotyka on również dziedziny sensu życia, powodując zagubienie i dezorientowanie człowieka w tym, co jest wartościowe i warte osiągnięcia. „Aby pozostać zdrowym, człowiek musi mieć jakiś cel, jakieś zamierzenie w życiu, dla którego mógłby żywić respekt i być dumny z pracy na jego rzecz” (Selye, 1977, s. 98).

Człowiek pozostaje w relacji do wartości, przez co rozumie i kształtuje rzeczywistość świata i rzeczywistość własnej osoby. Człowiek, pozostając w relacji do rzeczy i do drugiego człowieka, przeżywa doświadczenie aksjologiczne polegające na wyborze tego, co wartościowe. Zatem jeśli nawet człowiek nie stawia sobie wprost pytań o sens życia, to, żyjąc w określony sposób, daje pośrednio świadectwo o własnym projektowaniu wydarzeń, które kierują się ku celom pojmowanym jako dobre. „Pytanie o sens życia to pytanie egzystencjalne o cel ludzkiego działania, o dobra godne pożądanego, o szczęście człowieka. Spełnienie się sensu życia jest decydującym momentem w rozwoju osobowości i ma ogromne znaczenie dla codziennej aktywności ludzkiej” (Mariański 1989, s. 99). Istotną potrzebą człowieka jest poczucie sensu jego egzystencji. Potrzeba ta jest wynikiem zdolności do myślenia symbolicznego, swoistą – rzecz by można – karą za posiadanie umiejętności rozumowania. Potrzeba odnalezienia sensu życia znajduje swe odzwierciedlenie w różnego rodzaju przekonaniach, teoriach kosmologicznych, w systemach religijnych i filozoficznych koncepcjach życia (Szasz, 1978, s. 214).

Zachodzi pytanie, czy młodzież podejmuje refleksję nad sensem życia. Czy w usensowieniu życia odgrywają rolę wartości religijne, czy raczej określanie sensu życia mieści się w ramach tzw. „filozofii automatycznej doczesności”? (Mariański, 1998, s. 61). Jakże zatem wartości nadają sens życiu młodzieży?

Problem badawczy

Celem niniejszego opracowania jest diagnoza a nie ocena faktu społecznego, jakim jest świadomość sensu życia konstruowanego według uznawanych wartości moralnych młodzieży maturalnej Sandomierza w określonych warunkach historycznych. Problematyka sensu życia jest na tyle szeroka, że została potraktowana z konieczności wycinkowo. Podjęto ją na płaszczyźnie aksjologicznej, gdzie wartości występują jako czynnik sensotwórczy. W niniejszym opracowaniu zdiagnozowano poczucie zadowolenia z życia, wartości i sprawy nadające sens życiu oraz hierarchię wartości w kontekście celu ostatecznego respondentów.

Jedną ze sfer życia Polaków, która nie poddawała się wyraźnym wpływom transformacji lub ulegała im tylko w niewielkim stopniu w stosunku do sfery gospodarczej i struktur społecznych, była sfera aksjologiczna. Janusz Mariański w swojej diagnozie stwierdza, że „po ponad dwóch dekadach transformacji społeczno-politycznej i kulturowej po 1989 roku religijność i moralność pozostawała na względnie stabilnym poziomie, co dotyczyło także – z pewnymi zastrzeżeniami – i środowisk młodzieżowych” (Mariański, 2016, s. 8). W jakim zatem kierunku zmierzają wybory aksjologiczne młodzieży? Które dziedziny życia są uznawane za determinanty ważnych i celowych działań? Jak badani określają sens swojego życia w kontekście współczesnych im warunkach społeczno-kulturowych?

Projekt badawczy

Badania socjologiczne zostały zrealizowane w lutym 2017 roku. Populacja maturzystów Sandomierza liczyła wówczas 421 osób. Badaniem objęto uczniów dwóch liceów ogólnokształcących oraz trzech techników. Dokonano celowego doboru próby, losując do badań po jednej klasie z każdej szkoły. W rezultacie zrealizowano badania ankietowe w pięciu spośród dwudziestu sześciu klas. Suma uczniów tych klas wynosiła 120 osób, jednak uzyskano i przeznaczono do dalszych analiz 110 ankiet (94,7% realizacji próby). Na 120 respondentów tylko cztery osoby całkowicie zlekceważyły prośbę poważnego potraktowania badań, a sześć osób było nieobecnych w szkole w czasie ich przeprowadzania. Wśród badanych 30,9 % stanowili mężczyźni a 64,5 % kobiety (brak danych - 4,5 %). Stosunek uczniów do badań socjologicznych był na ogół pozytywny, część uczniów traktowała wypełnienie ankiety jako obowiązek, część jako przyjemność. Respondentami była młodzież w wieku 19 lat w liceum i 20 lat w technikum.

Uzasadnieniem tego zamysłu było objęcie badaniem osób, których cykl kształcenia na poziomie średnim został zakończony, a socjalizacja odbywała się po tzw. przełomie ustrojowym w „wolnej Polsce”, w nowych uwarunkowaniach kulturowych, które nie ułatwiają odnajdywania sensu życia. W społeczeństwach ponowoczesnych doświadczenia osobiste i poszukiwanie sensu zyskały na znaczeniu jako reakcje na usuwanie pytań o sens istnienia w nowoczesnej kulturze. Jednym z przejawów tych reakcji jest rozwój różnych form duchowości. Sytuacja niepewności, ambiwalencji, niejednoznaczności we współczesnym społeczeństwie pociąga za sobą dezorientację, lęk, poważne zagrożenia w życiu człowieka, co może sprawiać, że będzie on poszukiwał punktów orientacyjnych, oparcia psychicznego, poczucia bezpieczeństwa w religii lub w nowych formach duchowości” (Konieczny, 2013, s. 287).

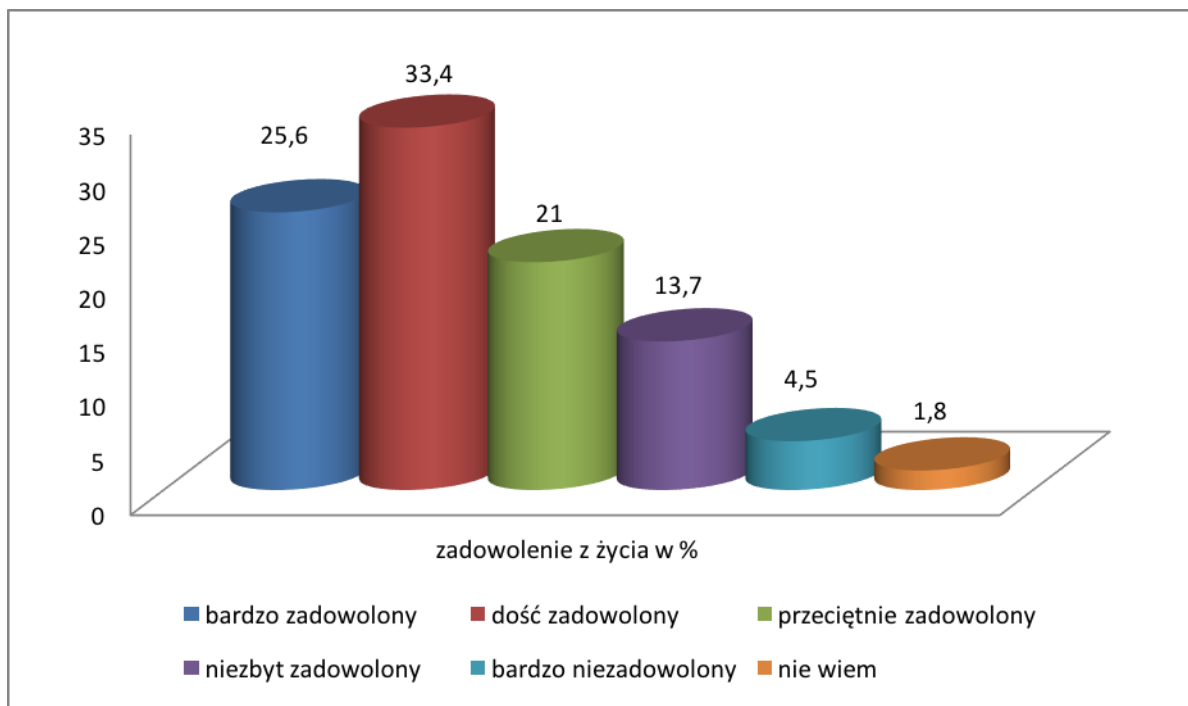
Wybrano technikę wywiadu standaryzowanego. Narzędziem badawczym był kwestionariusz ankiety. Zostały w nim zamieszczone również pytania dotyczące zmiennych społeczno-demograficznych. Obliczenia wykonano w pakiecie statystycznym SPSS 20. Badania zrealizowano w pierwszym kwartale 2016 roku.

Zadowolenie z życia – reflektowanie przeszłości i przyszłości

Według Stefana Szumana, Józefa Pietera i Henryka Weryńskiego refleksja etyczno-egzystencjalna stanowi trzecią fazę w rozwoju światopoglądu młodzieży. Zagadnienia sensu życia pojawiają się w wieku 17-20 lat. Warunkiem koniecznym znalezienia sensu życia jest pozytywny i optymistyczny stosunek do życia, czyli zadowolenie z życia (Szuman, Pieter, Weryński, 1933, s. 375). Odpowiadając na pytanie o sens życia, respondenci dokonują jego świadomej lub nieświadomej „relatywizacji” do warunków, w jakich żyją. Te sentotwórcze treści zmieniają się wraz z wiekiem, poszerzają się ciągle możliwości człowieka w zakresie określania sensu życia. Wartości i poczucie sensu są w stosunku do siebie dopełniające. Osobowość człowieka rozwija się pod wpływem wartości nadających życiu sens, wartości pożądaných, nawet jeśli nie zawsze realizowanych czy nawet nie w pełni możliwych do realizacji (Mariański, 1998, s. 231).

„Sens życia wiąże z ogólnym zadowoleniem, które dotyczy takich spraw, jak zdrowie, poczucie, że można zrealizować swoje zamierzenia, że można zaufać osobom z którymi spotykamy się co dzień, że sprawujemy kontrolę nad wydarzeniami itp.” (Mariański, 2013, s. 28). Istnieje także ściśle powiązanie między subiektywnym zadowoleniem z życia a obiektywnymi warunkami. Zadowolenie z życia, szczęście i sens życia są stanami korelatywnymi, zbliżonymi do siebie, lecz nie tożsamymi. Zadowolenie utrwała poczucie sensu istnienia, a sens jest warunkiem szczęścia pojmowanego jako zadowolenie.

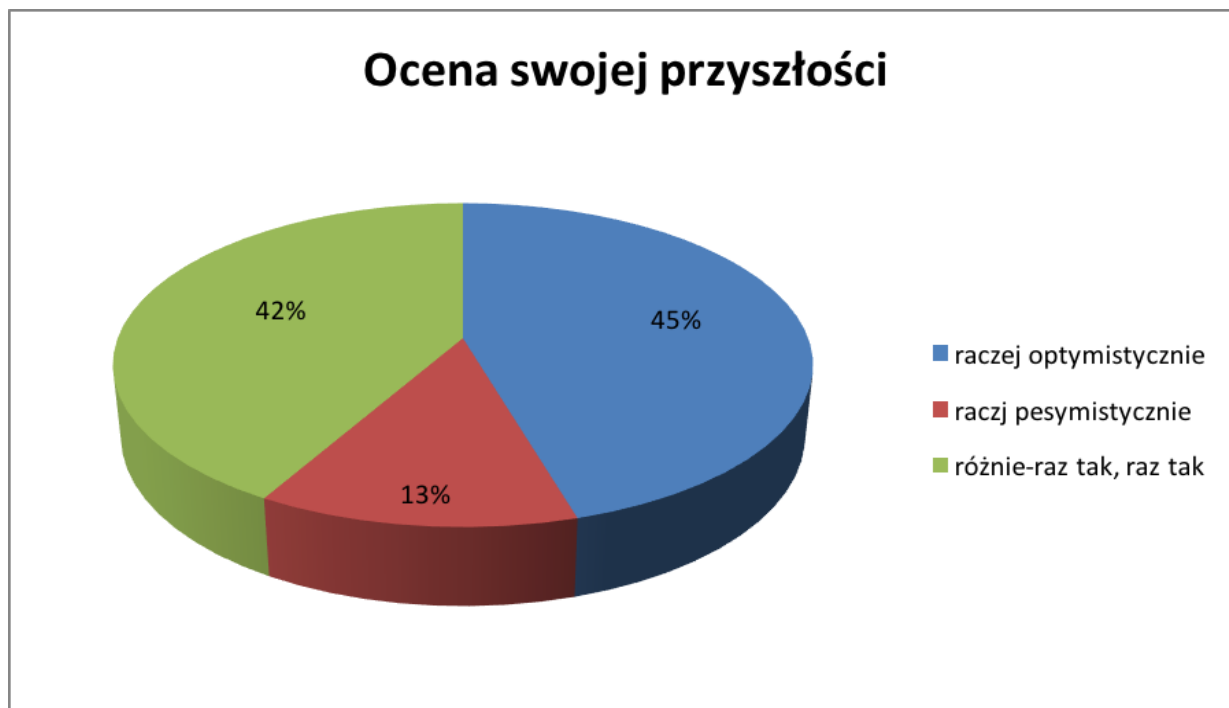
W badaniu postawiono młodzieży pytanie: „Czy biorąc pod uwagę twoje dotychczasowe życie, jesteś z niego zadowolony?”

Rysunek 1. Poczucie zadowolenia z życia (w %). Źródło: opracowanie własne.

Okazało się, że jedna piąta badanych (25,6%) jest bardzo zadowolona z życia, 33,4% dość zadowolona, 21% przeciętnie zadowolona, 13,7% niezbyt niezadowolona, 4,5 % bardzo niezadowolona, a 1,8% nie potrafi dokonać oceny. Zatem wyniki przeprowadzonych badań empirycznych wskazują, że zdecydowana większość młodzieży (80%) jest zadowolona ze swojego dotychczasowego życia. Z drugiej strony 18,2% badanych opisuje swoje życie w kategoriach niezadowolenia (postawa pesymistyczna), przy znikomym odsetku ocen skrajnych (postawa depresyjna). Czy na poczucie zadowolenia z dotychczasowego życia ma wpływ płeć? Analiza statystyczna wykazała, że między zmiennymi nie ma statystycznie istotnego związku.

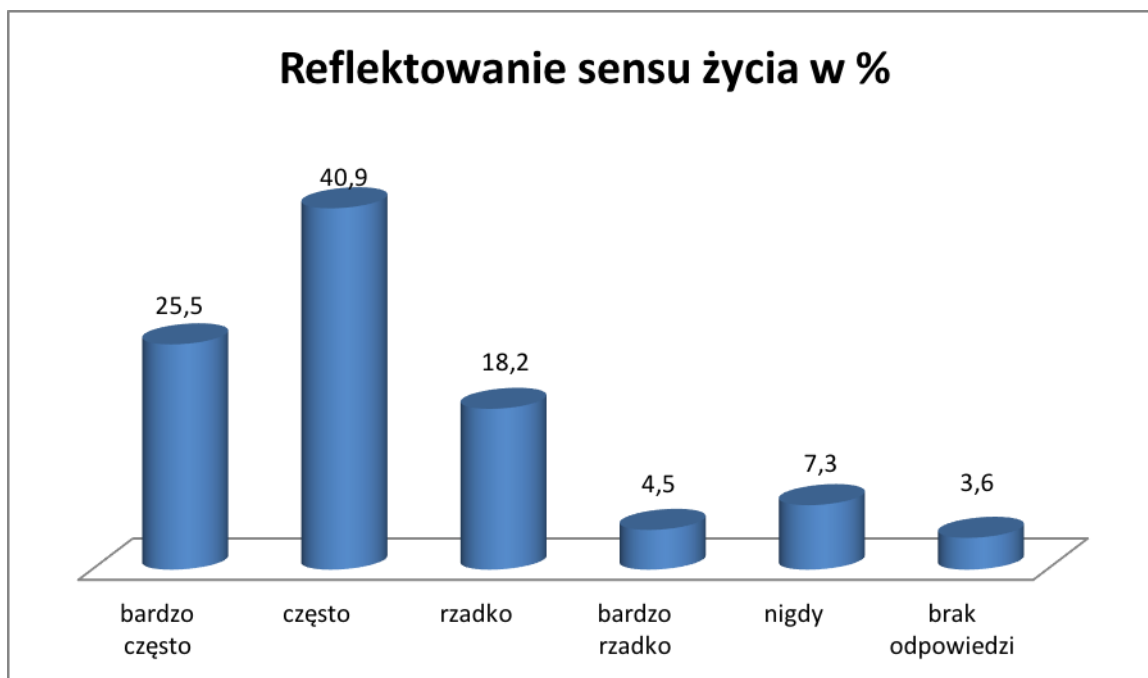
Pytanie o sens życia młodzieży wiąże się zarówno z postrzeganiem przeżywanych spraw teraźniejszych, jak i z ich nastawieniami wobec przyszłości. Czy optymizm wyrażony w stosunku do refleksyjowania przeszłości znajduje swoje potwierdzenie w optymistycznym antycypowaniu przyszłości?

Rysunek 2. Oceny przewidywanej przyszłości (w%). Źródło: opracowanie własne.

Respondenci przewidując i oceniając swoje losy w przyszłości, mogli wyrażać swoje nastawienie jako: raczej optymistyczne, raczej pesymistyczne oraz różne – „raz tak, raz tak”. Zaskakująco wysoki odsetek maturzystów (42%) ma ambiwalentny stosunek do przyszłości; przewidując ją, posługują się określeniem „raz tak, raz tak”. Zatem co drugi maturzysta liczy się z możliwością zaistnienia trudności, wyzwań życiowych, które mimo wszystko będą równoważone przez sukcesy i sytuacje przynoszące zadowolenie. Wysoki odsetek badanych (42%) raczej optymistycznie patrzy w przyszłość. Znikoma część badanych (12,7%) to pesymiści. Zatem skoro zadeklarowana pesymistyczna antycypacja przyszłości dotyczy co ósmego badanego uzasadnione jest twierdzenie, że młodzież zamiast ucieczki przed samym sobą i wewnętrzną pustką będzie stawiać sobie pewne cele życiowe i myśleć perspektywicznie. W przeciwnym razie, gdy przeszłość i przyszłość nie ma znaczenia, sens życia musi być znaleziony w doraźnych korzyściach „tu i teraz” (Mariański, 1998, s. 38). Na stosunek do przyszłości niewątpliwie mają wpływ dotychczasowe doświadczenia zdobyte w bliższym i dalszym środowisku społecznym.

Zagadnienie sensu życia ma dla człowieka niezwykle doniosłe (praktyczne!), egzystencjalne znaczenie. „Każdy człowiek powinien swój sens rozpoznać i go urzeczywistnić” (Heller, 2014, s. 239). Czy młodzież zastanawia się nad sensem życia? Badania dowodzą, że problematyka sensu życia stanowi ważny wymiar egzystencji sandomierskiej młodzieży.

Rysunek 3. Jak często zastanawiasz się nad sensem życia?. Źródło: opracowanie własne.

Okazało się, że zdecydowana większość maturzystów (84,6%) podejmuje refleksję nad sensem życia, przy czym 25,5% czyni to bardzo często, 40,9% często a 18,2% rzadko. Bardzo rzadko zdarza się to 4,5% badanych. Bezrefleksyjnie egzystuje jedynie 7,3%. Czy zagadnienie sensu życia różnicuje młodzież ze względu na płeć? Dziewczęta są bardziej wrażliwe na zagadnienie sensu życia niż chłopcy i częściej zastanawiają się nad tym problemem (V Cramera 0,514 p 0,000).

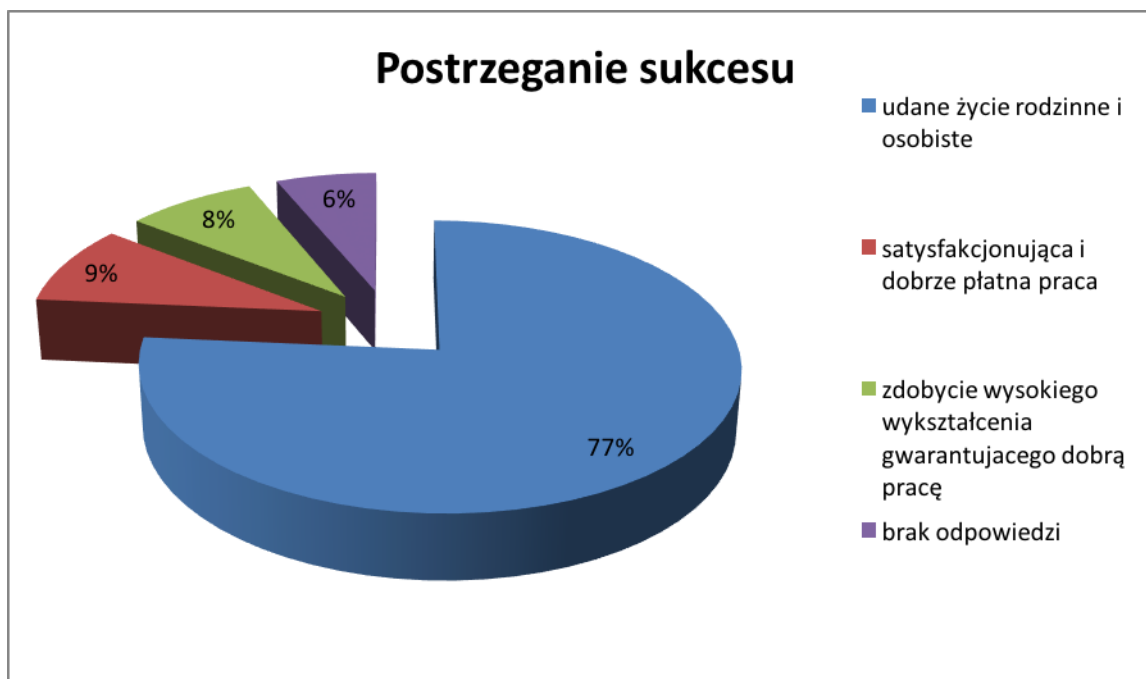
Reasumując dotychczasowe wyniki badań, można stwierdzić, że młodzież cechuje wysoki — nawet zaskakująco wysoki — poziom ogólnego zadowolenia z życia. Zagadnienie sensu życia stanowi dla niej żywotny i ważny problem. Młodzież często o nim rozmyśla i wyraża w zasadzie pozytywny stosunek do życia. Można postawić tezę, że dość powszechne zadowolenie utrwała poczucie sensu istnienia, a sens jest warunkiem szczęścia pojmowanego jako zadowolenie.

Wartości nadające sens życiu

Z socjologicznego punktu widzenia sens życia jest odnoszony do takiego systemu wartości, który można uznać za charakterystyczny dla pewnej grupy czy zbiorowości lub za rozpowszechniony w danym środowisku społecznym. Jest to sens w świetle społecznie uznanych wartości. Deklarowanie określonych ocen lub ich przeżywanie traktuje się jako szczególnego rodzaju fakt społeczny (Ziemiński, 1984, s. 81). Z drugiej strony również dla psychologicznego ujęcia sensu życia ważna jest także płaszczyzna aksjologiczna, według której sens jest kształtowany zgodnie z wartościami. Clyde Kluckhohn określa wartość jako „konceptję czegoś godnego pożądania, wyrażoną *explicite* lub *implicite*, charakterystyczną dla jednostki lub grupy, koncepcję, która wpływa na selekcję spośród dostępnych sposobów, środków i celów działania (Dobrowolska, 1974, s. 77). Heller twierdzi, że inne pojęcia, które wiążą się z pojęciem sensu, to: „cel”, „racjonalność”, „intencjonalność”, „wartość” (Heller, 2014, s. 244).

Jakie wartości według młodzieży nadają sens ludzkiemu życiu? W badaniach posłużono się pojęciem „sukcesu”. Wartości bowiem determinują pozytywne oceny, podejmowanych ze szczególnym wysiłkiem, działań własnych lub innych ludzi w kategoriach sukcesu. Postrzeganie sukcesu zależy od uznawanej hierar-

chii wartości. Osiągnięcie wyznaczonego na tej podstawie celu określa się jako sukces, a ten nadaje sens życiu. Miary sukcesu są wielorakie i zindywidualizowane. Młodzież dokonywała jednokrotnego wyboru spośród wartości związanych z rodziną, pracą i wykształceniem.

Rysunek 4. Postulowane cechy sukcesu (w %). Źródło: opracowanie własne.

Okazało się, że zdecydowana większość badanych (76,4%) skłonna jest udanemu życiu rodzinnemu i osobistemu podporządkować satysfakcjonującą i dobrze płatną pracę oraz zdobycie wysokiego wykształcenia gwarantującego dobrą pracę. Tylko 9,1% dostrzega sukces w spełnieniu zawodowym, a 8,2% preferuje cele edukacyjne i zawodowe. Zatem najważniejszym czynnikiem sensotwórczym okazały się dobre relacje społeczne z najbliższymi osobami.

Rzadko zdarza się, by jedna wartość była nosicielką sensu życia, by jednostka szukała go w jednej sferze aktywności życiowej. Zazwyczaj mamy do czynienia z wiązką celów i wartości. Próbowano jednak ustalić hierarchię wartości, „najważniejszych z ważnych”.

Badając wartości nadające sens życiu, przedstawiono respondentom do wyboru kafeterię trzynastu możliwych celów działania i postępowania zgodnie z preferowanymi wartościami. Lista ta uwzględniała różne potrzeby poszczególnych jednostek oraz koncentrowała się na wartościach określających szeroko rozumianą filozofię życiową młodzieży. Choć kafeteria pytania składała się z wielu pozycji, to liczba wyborów okazała się koncentrować na pięciu z nich.

Tabela 1

Wartości uznawane za ważne w życiu młodzieży (w %)

Lp.	Kategoria wyboru	Częstość w %	Ranga
1	miłość, wielkie uczucie	79,1	1
2	zdobycie ludzkiego zaufania	33,6	6
3	poczucie, że jest się potrzebnym innym, „życie dla innych”	45,5	5
4	szczęście rodzinne, dzieci	73,6	2

5	praca, która daje poczucie bezpieczeństwa finansowego	47,3	4
6	głęboka wiara religijna	31,8	7
7	działanie i dążenie do wybranego celu	50,9	3
8	pieniądze, dobrobyt, dobra pozycja materialna	22,7	9
9	wiara w jakąś wielką ideę	14,5	12
10	spokojne życie bez wielkich niespodzianek	23,6	8
11	życie barwne, pełne rozrywek, bogate życie towarzyskie	20,0	10
12	życie zgodne z zasadami religijnymi	19,1	11
13	osiągnięcie wysokiej pozycji zawodowej, zrobienie kariery	10,9	13

Źródło: badania własne.

Okazało się, że wśród wartości nadających sens życiu naczelną rolę zajmuje miłość oraz wielkie uczucie (79,1%). Na drugim miejscu znajduje się szczęście rodzinne oraz posiadanie i troska o własne dzieci (73,6%). Znacznie niższą rangę przypisano roli wytrwałego dążenia do osiągnięcia wyznaczonego celu (50,9%). Kolejną wartością preferowaną przez respondentów to praca, która daje poczucie bezpieczeństwa finansowego (47,3%) oraz poczucie, że jest się potrzebnym innym, „życie dla innych” (45,5%). W hierarchii pięciu najważniejszych celów nadających sens życiu determinujące znaczenie przypisano miłości. Ta wartość łączy się ze szczęśliwą rodziną, w której są dzieci, a posiadana praca zapewnia bezpieczeństwo finansowe. Priorytetem jest również dążenie do wyznaczonego celu. Tylko jedna trzecia respondentów (33,6%) twierdzi, że zdobycie ludzkiego zaufania może nadać sens życiu. Zaskakująco niski odsetek badanych (31,8%) jako determinantę poczucia sensu wskazuje głęboką wiarę. Poniżej granicy 30% wyborów znalazły się: spokojne życie bez wielkich niespodzianek (23,6%), pieniądze, dobrobyt i dobra pozycja materialna (22,7%), życie pełne przyjemności (20%), życie zgodne z zasadami religijnymi (19,1%), wiara w jakąś ważną ideę (14,5%). Na ostatnim miejscu plasują się osiągnięcie wysokiej pozycji zawodowej, zrobienie kariery (10,9%). Zatem udane życie rodzinne, wielka miłość oraz realizacja wyznaczonego celu stanowią podstawę systemu aksjologicznego młodzieży szkolnej w perspektywie nadawania życiu sensu, a wartości afiliacyjne łączą się z prestiżowymi. Bezpieczeństwo finansowe jest traktowane niemal na równi z afirmatywnym poczuciem zbudowania więzi międzyludzkich. Dobrobyt, pieniądze nie stanowią jednak dla badanych celu autotelicznego, lecz traktowane są instrumentalnie, jako środek do realizacji celów priorytetowych. Peryferyjną pozycję pod względem celów, którym warto poświęcić swoje zasoby życiowe (nade wszystko czas), zajmują wartości autoteliczne takie jak: głęboka wiara religijna wraz z respektowaniem jej zasad, poświęcenie się wielkiej idei. Młodzież nie jest motywowana do działania wartościami hedonistycznymi. Zaskakujące jest, że tylko co dziesiąty respondent dostrzega sens swojego życia w zdobyciu prestiżu zawodowego, co niewątpliwie łączy się ze zdobywaniem wiedzy i umiejętności. Zatem większość badanych odczuwa potrzebę poświęcenia swojego życia na realizację ideału rodzinno-stabilizacyjnego.

Czy typ szkoły różnicuje preferencje młodzieży odnośnie do celów prestiżowych? Okazało się, że młodzież z liceum katolickiego najczęściej traktowała osiągnięcie wysokiej pozycji zawodowej i zrobienie kariery jako ważny życiowy cel (31,6%), mniej ambitnie nastawiona jest pozostała młodzież licealna (19,4%) a najmniejszą motywację wykazali uczniowie techników (14,5%).

Kolejne pytanie pobudzało respondentów do refleksji nad sprawami uznawanymi przez nich za ważne w życiu. Kafeteria odpowiedzi umożliwia określenie stopnia ich ważności. Uzyskane odpowiedzi młodzieży maturalnej pozwolą określić, co jest ważne, a co mniej ważne w życiu codziennym, przy czym należy uwzględnić różnicę między sferą deklaratywną i behawioralną.

Tabela 1
Znaczenie przypisywane różnym sprawom i dziedzinom życia (w %)

Lp	Wartości	Bardzo ważne	Raczej ważne	Niezbyst ważne	W ogóle nieważne	Trudno powiedzieć
1	praca	45,5	43,6	10	0,0	0,9
2	rodzina	88,2	7,3	0,9	0,9	0,9
3	przyjaciele i znajomi	53,6	31,8	13,6	0,0	0,9
4	czas wolny	23,6	40	28,2	5,5	2,7
5	polityka	5,5	14,5	38,2	34,5	14,5
6	religia	30	31,8	14,5	14,5	8,2

Źródło: badania własne.

Uwzględniając dwie najwyższe oceny „bardzo ważne” i „raczej ważne”, respondenci na pierwszym miejscu postawili rodzinę (95,5%). Na drugim miejscu znajduje się praca ((89,1%), następnie przyjaciele i znajomi (85,4%), czas wolny (63,6%), religia (61,8%), a na ostatnim miejscu polityka (20%). Potwierdza się wysoka wartość rodziny, która dominuje nad pozostałymi wartościami. Młodzież ceni sobie także ustabilizowane życie dzięki posiadanej pracy oraz afirmuje związki osobowe i kontakty międzyludzkie. Czas wolny zyskał nieco wyższą rangę niż religia. Te wartości mają znaczenie jako cele życiowe dla co najmniej dwóch trzecich respondentów. Bardzo pasywną postawę wyraża młodzież wobec spraw społecznych. Jedynie jedna piąta uznaje politykę za sprawę bardzo ważną i ważną.

Sposobem zbadania istnienia jakichś określonych wartości naczelnych w systemie celów najważniejszych z ważnych jest pytanie o ostateczne cele życiowe. Spośród jedenastu proponowanych odpowiedzi respondenci mogli wybrać pięć.

Wśród ocenianych wartości znajdują się zarówno wartości codzienne – instrumentalne, jak i autoteliczne. „Człowiek zaabsorbowany sprawami tego świata, stawiający sobie do osiągnięcia przede wszystkim cele bliższe, związane z rzeczywistością doczesną, nadaje niejednokrotnie tym celom rangę wartości ostatecznych. Stają się one jego ideami przewodnimi, ogniskującymi wokół siebie inne cele i dążenia życiowe” (Mariański, 1995, s. 185). Jakie zatem sprawy stawia młodzież na szczycie hierarchii wartości? Jakie zasady działania wybierają oni dla całego swojego życia, by być w pełni szczęśliwymi ludźmi, o ile taki stan jest możliwy do osiągnięcia? Bocheński wyjaśnia, że ludzie utożsamiają sens życia ze szczęściem, i to szczęściem bezwzględny, tzn. takim, które oznacza stan zupełnego, jeżeli wolno się tak wyrazić, stuprocentowego zadowolenia, zaspokojenia wszystkich potrzeb bez reszty, i to z gwarancją wiecznego trwania. Tymczasem tak rozumiane szczęście jest pojęciem granicznym, którego nikt w życiu nie osiągnie (Bocheński, 1993, s. 20).

Analiza statystyczna dotyczy odpowiedzi na pytanie: „Która z podanych wartości stanowi Twój ostateczny cel życia?” Odpowiedź na to pytanie pozwoli ustalić, jaki globalny sens pełni rolę porządkującą wobec wielu codziennych celów w życiu badanych. „Lokalny sens, sens chwili, zachowuje całą swą wartość, jeżeli istnieje jakieś Jedno, które organizuje całe życie człowieka. Chwilowe przeżywanie sensu może stać się bardziej intensywne lub bardziej 'bezpieczne', jeżeli jest elementem większej całości” (Heller, 2014, s. 210).

Okazało się, że zdecydowana większość respondentów, zgodnie z wcześniej prezentowaną hierarchią celów, najczęściej wybierała szczęście rodzinne (75,5%), następnie mądrość (55,5%), pozostawienie czegoś po sobie (52,7%), poświęcenie dla swoich dzieci (49,1%), osiągnięcie dobrobytu (41,8%), przeżycie życia w sposób przyjemny i lekki (33,8%), osiągnięcie zbawienia wiecznego (33,6%), poświęcenie dla dobra ojczyzny (16,4%), zyskanie sławy (11,8%). Badana młodzież w kategorii celu ostatecznego, czyli najważniejszego preferowała w wyborach wielokrotnych przede wszystkim szczęście rodzinne, któremu towarzyszy poświęcenie się dla swoich dzieci, mądrość oraz pragnienie pozostawienia po sobie jakiegoś dorobku. Znacznie niż-

sze preferencje mają wartości transcendentne, takie jak wiara w Boga i zbawienie duszy. Znamienne jest jednak to, że tyle samo respondentów (33,6%) zadeklarowało silną wiarę w Boga oraz określiło osiągnięcie zbawienia wiecznego jako swój ostateczny cel. Zatem tę jednoznaczność można zinterpretować jako postawę autentycznego przeżywania wiary w Boga. Zdumiewające jest to, że przeżycie życia w sposób lekki i przyjemny jest tak samo istotne, jak osiągnięcie zbawienia wiecznego, a osiągnięcie dobrobytu nawet ważniejsze od niego. Respondenci na najbardziej odległym miejscu stawiają wartość prestiżową, jaką jest sława oraz prosperość – poświęcenie się dla dobra ojczyzny.

Z przeprowadzonych badań wynika, że wartości codzienne pełnią funkcję wartości ostatecznych, ważniejszych niż religia, która przecież z istoty swojej orientuje człowieka ku sprawom przekraczającym zwykłą codzienność i nadaje jego życiu wymiar ostateczny. Już samo pytanie o ostateczny cel życia ukierunkowuje myślenie na transcendencję. Skoro wartości religijne nie są wyznacznikami celów ostatecznych, lecz pełnią funkcję marginesową można wnioskować o słabym ich zinternalizowaniu i odczuwaniu w systemie wartości respondentów.

Zakończenie

Człowiek współczesny, poszukujący sensu własnego bytu, zderzając się z nadmiarem docierających do niego ofert, często doświadcza pustki aksjonormatywnej z powodu braku kompetencji dokonywania właściwych wyborów. Analiza stanu świadomości zbiorowej młodzieży maturalnej w sprawach sensu życia jest próbą odpowiedzi na pytanie, jakie są ich główne determinanty sensotwórcze.

Respondenci to osoby w zdecydowanej większości podejmujący refleksję nad sensem własnego życia. Badani są w zdecydowanej większości zadowoleni ze swojego dotychczasowego życia, chociaż tych, którzy w sposób optymistyczny antycypują swoją przyszłość, równoważą maturzyści posiadający ambiwalentny stosunek do przyszłości.

Młodzież maturalna Sandomierza koncentruje swoją przewidywaną aktywność na życiu rodzinnym. Najcenniejszą wartością według badanych, nadającą sens życiu ludzkiemu jest miłość i udane życie rodzinne. We wskazanych preferencjach dominują wartości i postawy afiliacyjne, nakierowane na relacje *face to face* w małej grupie przyjacielskiej, na zapewnienie sobie i swojej rodzinie bezpieczeństwa finansowego, które gwarantuje praca. Dominuje więc nastawienie na zaspokajanie osobistych potrzeb urzeczywistnianych w rodzinie (prywatyzacja celów życiowych, stabilizacja życiowa bez wzlotów i upadków) oraz niechęć do celów związanych z działalnością społeczną i prestiżem osobistym.

Z przeprowadzonych badań wynika, że wartości codzienne pełnią funkcję wartości ostatecznych ważniejszych niż religia. Zważywszy na dynamiczny charakter pojęcia „sensu życia”, należy przewidywać, że przyszłe doświadczenia życiowe mogą wpływać na modyfikację pojmowania sensu życia przez badaną młodzież.

Bibliografia

- Bocheński, J. (1993). *Sens życia i inne eseje*. Kraków: Philed.
- Dobrowolska, D. (1974). *Studia nad znaczeniem pracy dla człowieka*. Wrocław: Polska Akademia Nauk. Instytut Filozofii i Socjologii.
- Heller, M. (2024). *Sens życia i sens wszechświata*. Kraków: Copernicus Center Press.
- Kiereś, H. (2015). *Trzy socjalizmy*, Lublin: Fundacja Servire Veritati Instytut Edukacji Narodowej.
- Konieczny, M. (2016). *Recenzja Janusz Mariański, Sens życia. Wartości. Religia. Studium socjologiczne*. Uniwersyteckie Czasopismo Socjologiczne Lublin: Wydawnictwo KUL.

- Mariański, J. (1995). *Między tradycją i ponowoczesnością*. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Mariański, J. (1998). *Między nadzieją a zwątpieniem*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Mariański, J. (2013). *Sens życia, wartości, religia. Studium socjologiczne*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Mariański, J. (2017). Religia i moralność w świadomości Polaków: zależność czy autonomia? Pobrane z: <http://kontekstypoleczne.umcs.lublin.pl/wp-content/uploads/2016/01/Marianski-3-1.pdf>
- Meissner-Łozińska, J. (2011). *Poczucie sensu i bezsensu życia u wychowanków domów dziecka*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Przełęcki, M. (1981). Sens a wartości. *Studia Filozoficzne*, 4, 73-78.
- Selye, H. (1977). *Stres okiełznamy*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Śleszyński, D. (1978). Osobowość, zachowanie, sens życia. *Więź*, 21(9), 25-29.
- Tillich, P. (1981). *Rodzaje lęku*. W: K. Jankowski (red.), *Psychologia w działaniu* (s. 62-77). Warszawa: Czytelnik.
- Smelser, N. J. (2006). Analiza zachowania zbiorowego. W: P. Sztompka, M. Kucia (red.), *Socjologia Lektury* (s. 204-218). Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Szuman, S., Pieter, Weryński, H. (1933). *Psychologia światopoglądu młodzieży. Idealizm. Filozofia. Religia*. Warszawa-Lwów: Naukowe Towarzystwo Pedagogiczne, Książnica – Atlas.
- Szasz, T. (1978). *Człowiek moralny: model człowieka w świetle psychologii humanistycznej*. W: K. Starczewska (oprac.) *Psychologia humanistyczna. Wybór tekstów* (s. 210-222). Warszawa.
- Ziębiński, Z. (1984). Sens życia a system wartości. *Studia Filozoficzne*, 4, 80-82.

The meaning of life for the secondary school graduates in Sandomierz

Abstract: The analysis of the empirical evidence obtained as a result of research led by the author in Sandomierz has revealed that the secondary school seniors are characterized by a high level of overall satisfaction with life. The problem of the meaning of life constitutes a vital and important problem for them. Young people often think about it and in general express a positive attitude towards life. We can claim that fairly common satisfaction preserves the sense of existence whereas the sense is a condition for happiness understood as satisfaction. Among values possessing the rank of success the foremost place is taken by family happiness. A decisive majority of researched subjects tends to subordinate their satisfying and well paid job as well as high qualifications guaranteeing a good job to happy family life and personal happiness. In the hierarchy of five most important aims giving sense to life the determining value was given to love. This value is connected with a happy family in which there are children and having a job provides financial security. Every third respondent indicates their deep faith (the same number declared possessing deep faith) as the determinant of the sense of meaning. Among the very important matters we can find that the family, friends, acquaintances and work receive higher ranks than religion. In the context of the ultimate goal, family happiness is twice as often indicated as faith in God and the salvation of the soul. Preferred goals are more often characterized as individual rather than social values, more often everyday rather than religious values, more often specific than general ones. Young people appreciate a stable life thanks to their work and affirm personal relationships and interpersonal contacts. The results of sociological research do not give a comprehensive picture of the views of the graduate youth of Sandomierz on the meaning of life, but point to several important aspects that testify to its well-established sense.

Keywords: meaning of life, success, values